

Redovisning av åtgärdsprogram för skärrande gräshoppa 2015 – 2019

Stauroderus scalaris

Hotkategori: Starkt hotad (EN)

Rapporten har upprättats av
Susanne Forslund och Helena Lager, Länsstyrelsen i
Kalmar

NATURVÅRDSVERKET

Omslagsbild: Skärrande gräshoppa. Foto: Jacopo Werther (CC BY SA)

Förord

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper och deras genomförande är ett av flera verktyg för att nå det av riksdagen beslutade miljö kvalitetsmålet Ett rikt växt- och djurliv, och även de övriga sex ekosystemrelaterade miljö kvalitetsmålen.

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper bidrar också till att bevara arter och naturtyper inom EU:s art- och habitatdirektiv och fågeldirektiv samt att uppnå mål inom Konventionen för biologisk mångfald och i de Globala målen för hållbar utveckling om att hejda förlusten av biologisk mångfald.

Åtgärdsprogrammet för skärrande gräshoppa 2015–2019 har koordinerats nationellt av Länsstyrelsen i Kalmar län. Denna rapport är en redovisning till Naturvårdsverket av genomförda åtgärder och resultat från programperioden. Rapporten innehåller även förslag om programmets eventuella fortsättning.

De konkreta slutsatserna i rapporten speglar författarnas bedömningar och är inte en självklar återspeglning av Naturvårdsverkets ställningstagande. Rapporten kommer att användas som ett underlag för Naturvårdsverkets beslut om åtgärdsprogrammets fortsättning.

Samlad information om åtgärdsprogrammet finns på Naturvårdsverkets hemsida: Åtgärdsprogram för skärrande gräshoppa, 978-91-620-6694-9.

Stockholm maj 2026

Maria Widemo

Chef Artenheten

Innehåll

FÖRORD	3
INNEHÅLL	4
SAMMANFATTNING	5
BAKGRUND	6
VISION OCH MÅL	7
Vision	7
Långsiktigt mål – 2030	7
Kortsiktigt mål – 2019	7
GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER	8
Dialog och samverkan	8
Ny kunskap	8
Områdesskydd	9
Inventering och övervakning	9
Skötsel, restaurering och nyskapande av livsmiljöer	10
Uppföljning	10
Kostnad av genomförda åtgärder	12
RESULTAT AV GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER	13
SLUTSATSER	14
Åtgärder	15
Programmets framtid	15
PUBLIKATIONSLISTA	16

Sammanfattning

Åtgärdsprogrammet *vision* är att den skärrande gräshoppan ska ha nått en gynnsam bevarandestatus i Sverige så att det inte längre finns skäl att ha den på rödlistan. För att uppfylla denna vision behöver återkommande störning ske i stora områden med torra, sandiga gräsmarker på norra Öland.

Några av de åtgärder som utförts under perioden är:

- Skapande av sandblottor inom flera skyddade områden på norra Öland.
- Utskick av informationsbrev till alla markägare som har arten på sina marker.
- En sårbarhetsanalys gjordes 2016 (Kindvall 2018). Den innefattade en fullständig inventering samt förslag på åtgärder för att förbättra artens livsmiljö.
- Bränning av fältskiktet i ett område i Naturreservatet Bödakusten östra.
- Plantering av råg i en åker för att magra ut den och omforma den till mångfaldsträda

Antal populationer och individer av skärrande gräshoppa har fluktuerat starkt under de senaste 30 åren. Under 1990-talet expanderade arten, förmodligen på grund av att det blev vanligt att lägga de magra åkerjordarna i träda. I 2005 och 2010 års rödlistor klassades arten som NT (Nära hotad) eftersom den verkade finnas kvar i alla förekomstområdena. Under 2010-talet intensifierades åkerbruket på många av de gamla trädorna vilket gjorde att arealen livsmiljö minskade avsevärt. Igenväxning har minskat arealerna ytterligare. I 2015 års rödlista klassades arten därför som EN (Starkt hotad). De torra somrarna 2018 och 2019 har gjort att arten nu är inne i en ny expansionsfas.

Skärrande gräshoppa är en art som bland annat är beroende av bar sand (störning) och ett varmt mikroklimat. Förekomsten av skärrande gräshoppa på norra Öland är den enda i hela Nordeuropa. Trots att arten gynnats av de senaste torra somrarna krävs åtgärder under normala år för att arten ska finnas kvar i vår svenska fauna även i framtiden.

Med anledning av ovanstående föreslås att programmet förlängs i sin nuvarande form.

Bakgrund

Skärrande gräshoppa (*Stauroderus scalaris*) är i Nordeuropa bara påträffad på Öland. Artens huvudutbredningsområde är stäppen i centrala, östra och södra Ryssland, men den är påträffad i de flesta europeiska länderna på kontinenten. Arten bedöms utgöra en så kallad värmerelikt som trots förändringar i landskapet, och mycket tack vare det särskilt gynnsamma klimatet på norra Öland, lyckats leva kvar inom ett begränsat område.

I Sverige är skärrande gräshoppa starkt knuten till öppna marker på sandigt underlag. Arten har främst påträffats i ytor med gles torrängsvegetation, men kan även finnas i andra miljöer där det finns fläckar med bar sand eller grovmo. Även vägkanter och trädesåkrar utnyttjas, förutsatt att underlaget är det rätta. Utförligare information finns i åtgärdsprogrammet (Naturvårdsverket 2015).

Skärrande gräshoppa är i 2020 års rödlista förd till hotkategori: Starkt hotad (EN).

Åtgärdsprogrammet fastställdes 2015 och denna slutredovisning omfattar perioden 2015–2019. Åtgärdsprogrammet omfattar endast Kalmar län. Under programperioden har arten hittats på ett tiotal nya lokaler på norra Öland.

Under 2018 delades åtgärdsprogrammen in i olika kategorier av Naturvårdsverket och åtgärdsprogrammet för skärrande gräshoppa fördes till kategorierna ”Ordinarie ÅGP” och ”Samverkan”.

Vision och mål

Vision

Visionen för skärrande gräshoppa är att den ska uppnå gynnsam bevarandestatus i Sverige och att det inte längre finns skäl att ha den på rödlistan. Arten bör ha så stor utbredning och så individrika populationer att den klarar naturliga fluktuationer inom populationerna och oförutsedda händelser i livsmiljön. För att detta ska kunna uppnås krävs att arten i framtiden ska ha en stabil och betydligt större population än idag (16 lokaler, varav 2 starka år 2015) i det kända utbredningsområdet på norra Öland. Vidare behöver lämpliga miljöer för arten finnas spridda i landskapet i sådan omfattning och med sådant inbördes avstånd att lokala utdöenden kan kompenseras med ny- och återkolonisationer.

Långsiktigt mål – 2030

- Skärrande gräshoppa har ökat sin geografiska utbredning och finns i minst 20 lokalområden.
- Minst 8 av lokalområdena, spridda över hela utbredningsområdet, hyser starka populationer (> 500 spelande individer).
- Antalet och utbredningen av för arten lämpliga miljöer är minst i samma storleksordning som under 1990-talet (dvs. totalt ca 500 ha fördelat på drygt 150 ytor).
- Områdena mellan lämpliga habitatytor är utformade så att spridning mellan lokalerna underlättas.

Kortsiktigt mål – 2019

- Skärrande gräshoppa har minst samma geografiska utbredning som i Figur 3 (i ÅGPT) och finns i minst 18 lokalområden.
- Minst 4 av lokalområdena, spridda över hela utbredningsområdet, hyser starka populationer (> 500 spelande individer).
- Ytterligare minst 4 lokalområden har en population som utgörs av mer än 50 spelande individer.

Genomförda åtgärder

I det här avsnittet ges en kortfattad beskrivning av de åtgärder och kostnader som genomförts för åren 2015–2019.

Dialog och samverkan

Information till markägare och brukare

En markägare har under perioden hört av sig till länsstyrelsen för att få råd om hur de på bäst ska sköta sin äng för att få den skärrande gräshoppan att trivas också hos dem.

Informationsmaterial om arten

Artdatabankens faktablad över Skärrande gräshoppa har kommit till nytta. (Kindvall 1995). En ny reservatsskylt har tagits fram för Skeppersängs NR, där den skärrande gräshoppan omnämns.

2018 gjordes ett inslag i Naturmorgon i P1 om arten (<https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1027&artikel=7022180>).

Rådgivning till markägare och brukare på lokalerna

Ett brev skickades till markägare på norra Öland som informerade om gräshoppan och vad man som markägare kan göra för att gynna den. Fem markägare har fått rådgivning om hur skötseln kan anpassas till skärrande gräshoppa.

Ny kunskap

Sårbarhetsanalys

I rapporten ”Analys av artens utbredning 2016 med förslag på åtgärder” (Kindvall 2018) redovisas analyser av inventeringsresultat med syfte att få en aktuell bild av artens status och förekomst. Här sammanställs förändringar i förekomst och status (gridbaserad analys).

Åtgärdsbeskrivningar för varje lokal har tagits fram där fokus ligger på biotopförbättrande åtgärder och på vilka platser dessa i första hand behöver vidtas och hur akuta de är. Åtgärder på ytor som ligger strategiskt till för att långsiktigt bidra till en stabilisering av den storskaliga populationsdynamiken har prioriterats.

Områdesskydd

Skydd av områden har det inte funnits behov av. Skärrande gräshoppa förekommer idag i 8 naturreservat.

Inventering och övervakning

Fullständig inventering och åtgärdsbehov

Sommaren 2016 gjorde Oskar Kindvall, Calluna AB, en heltäckande inventering av skärrande gräshoppa på norra Öland. 121 koordinatsatta punkter hade förekomst av skärrande gräshoppa. Vid inventeringen skattades förekomsten i täthet: låg, hög och mycket hög täthet. Under inventeringen gjordes eftersök på 225 platser där arten inte kunde påvisas trots gynnsamma väderbetingelser. 17 olika arter av hoppelvingar observerades under inventeringen.

I inventeringen ingick att göra en bedömning av artens livsmiljö på lokalerna samt vilka eventuella åtgärder som skulle behövas

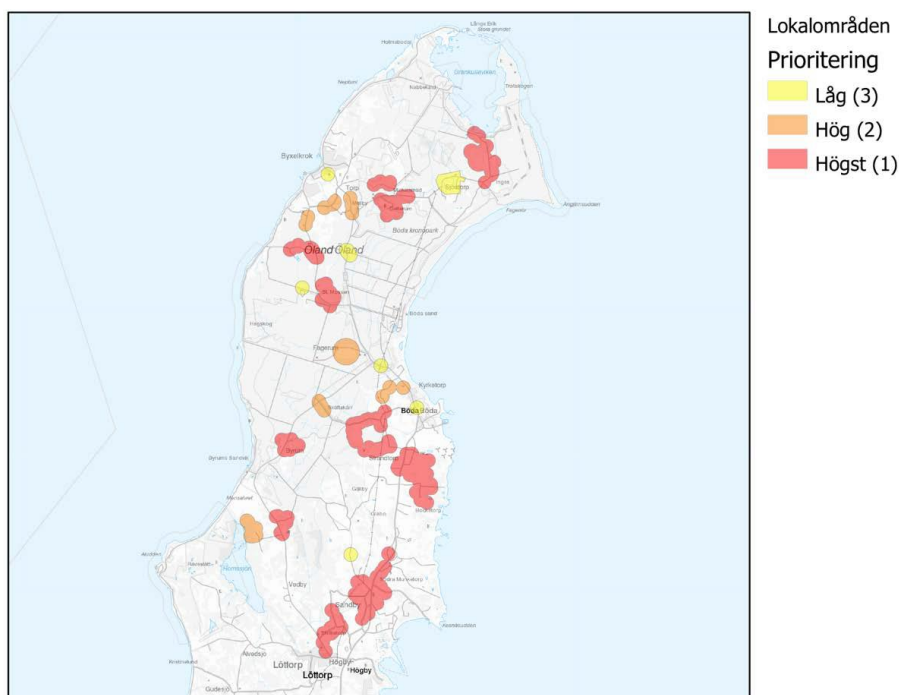

Fig 1. Områden med åtgärdsbehov. Från Kindvall 2016.

Inventeringen visade en oroväckande minskning av antal individer och lokaler med skärrande gräshoppa. En orsak till tillbakagången är att ytor med sand i dagen har minskat på grund av igenväxning och intensifierad markanvändning som innebär att vegetationstäcket sluter sig.

Samtliga lokaluppgifter finns inlagda på artportalen.

Skötsel, restaurering och nyskapande av livsmiljöer

Skapa sandblottor

Inom flera skyddade områden på norra Öland har sandblottor skapats. I Skeppersäng naturreservat har sandblottor skapats i torra betesmarker. Även i slättermark finns blottad sand. I reservaten Böda östra och Böda västra skapades sandlottor inom projektet LIFE Sand.

Test med alternativa skötselmetoder

Inom SandLIFE brändes fältskiktet i Böda östra 2017, för att skapa bar sand och gynna sandlevande arter.

Restaurering och återupptagen hävd

I Skeppersäng NR har råg såtts in för att magra ut marken i en fd åker som nu är ”mångfaldsträda”. Återkommande harvas en sydvänd åkerkant för att blotta sanden.

Säkerställande av variation i öppna och brukade gräsmarker

I Skeppersäng NR har tallskog som gränsar till de öppna betesmarkerna gallrats och gläntor skapats med sandblottor under 2019.

Restaurering för att skapa bättre spridningsvägar

Skärrande gräshoppa har efter inventeringens 2016 dykt upp på nya lokaler på norra Öland. Den tycks sprida sig relativt lätt så snart goda förutsättningar finns, vilka Sand LIFE och torkan 2018 och 2019 bidragit till.

Uppföljning

Uppföljning av åtgärdseffekter

Bränningen i Böda östra 2017 följdes upp året därpå. Tydligen hade optimala förutsättningar för skärrande gräshoppa skapats. Den hittades i stort antal vid uppföljningen 2018. Det goda resultatet gör att bränning kommer att ske även under 2020.

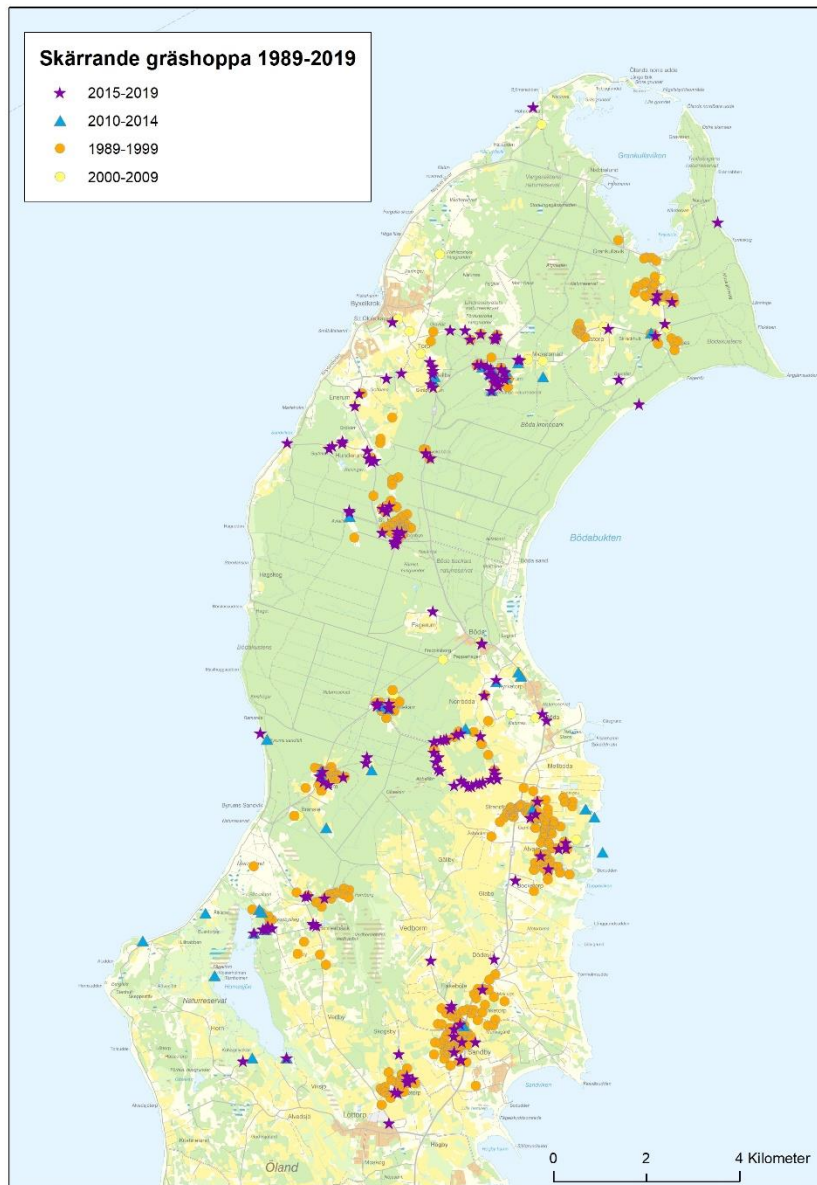

Fig 2. Fynd av skärrande gräshoppa, 1989-2019.

Kostnad av genomförda åtgärder

Den totala kostnaden för genomförda åtgärder som bekostats via NV-ÅGP under perioden 2015–2019 har uppgått till 137 865 kr (Tabell. 1). Utöver det har åtgärder som bekostats av skötselmedel och LIFE genomförts till en kostnad av 631 950 kr. Denna kostnad utgörs av skapande av sandblottor, bränning och gallring av tallskog i skyddade områden.

Tabell 1. Kostnader för åtgärder som bekostats av NV-ÅGP under åren 2015–2019.

Åtgärd	2015	2016	2017	2018	2019	Totalt
Dialog & samverkan samt övergripande koordinering			3 437	1 287	1 141	5 865
Aktiva åtgärder i fält						
Datainsamling & analyser		132 000				
<i>Total kostnad för åren 2015–2019</i>						137 865

Resultat av genomförda åtgärder

I det här avsnittet redovisas resultatet av de åtgärder som har genomförts under åtgärdsprogrammets giltighetstid.

Alla markägare med skärrande gräshoppa har fått information om arten och hur man kan gynna den. Det har gjort att kunskapen har ökat.

Bränningen 2017 inom Böda östra NR tycks ha givit optimala förutsättningar för skärrande gräshoppa som hittades i stort antal vid uppföljningen 2018. Det goda resultatet gör att bränning kommer att ske även under 2020.

Skärrande gräshoppa svarar snabbt om förutsättningarna är gynnsamma. Framför allt de torra åren 2018 och 2019 har gjort att populationerna ökat och spridit sig till nya lokaler. Det gör att populationsutvecklingen just nu är gynnsam efter den minskning som noterades efter inventeringen 2016, och att förutsättningarna för artens bevarande har förbättrats på kort sikt. Dock kan ett par kalla och regniga somrar snabbt vända denna trend så att den blir negativ.

Slutsatser

Åtgärdsprogrammet *vision* är att den skärrande gräshoppan ska ha nått en gynnsam bevarandestatus i Sverige så att det inte längre finns skäl att ha den på rödlistan. För att uppfylla denna vision behöver återkommande störning ske i stora områden med torra, sandiga gräsmarker på norra Öland.

Vad gäller de *kortsiktiga målen* har följande uppnåtts:

Skärrande gräshoppa bedöms ha ökat sin geografiska utbredning under programperioden tack vare Naturvårdsförvaltningens projekt SandLIFE, restaureringar inom Skeppersängs naturreservat och den torka som drabbat Öland under flera somrar, särskilt 2017–2019. Ett tiotal nya lokaler har tillkommit och den finns 2019 på mer än 18 lokalområden.

De övriga kortsiktiga målen har inte kunnat utvärderas eftersom populationsskattningar inte har gjorts på individnivå.

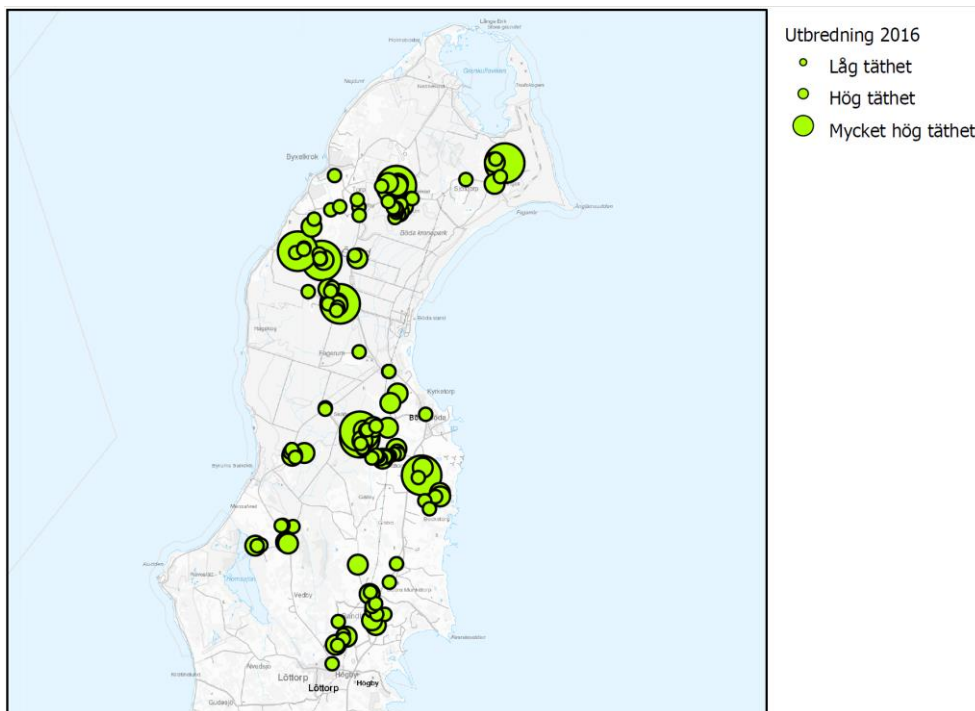

Fig 3. Under inventeringen 2016 gjordes grova skattningar av populationstätheten på platsen enligt följande skala: 1) Låg täthet 2) Hög täthet 3) Mycket hög täthet. I den lägsta kategorin är tätheten så låg att man får gå minst 10 meter mellan varje individ. Vid hög täthet går det att se mer än en individ i taget. Vid mycket hög täthet händer det ofta att flera individer påträffas inom samma kvadratmeter. Från Kindvall 2016.

Åtgärder

Endast en av alla de lokaler med åtgärdsbehov som föreslås i rapporten *Skärrande gräshoppa – Analys av artens utbredning 2016 med förslag på åtgärder* har utförts. Åtgärden bekostades med skötselmedel då lokalen ligger i ett naturreservat. Dock har andra åtgärder som inte rekommenderas i rapporten också genomförts inom SandLIFE, vilka också bedöms ha haft god effekt.

Orsaken till att åtgärderna inte blivit utförda är förknippade med resursbrist. Detta med avseende på både personella resurser inom ÅGP och tillgängliga medel inom arbetet för åtgärdsprogram för hotade arter.

Åtgärdsprogrammet är idag förd till kategorin ordinarie och samverkan vilket är lämpligt. De senaste årens fynd tyder på att konkreta åtgärder i igenväxande marker har god effekt och bör fortsätta både i och utanför skyddade områden.

Det mest önskvärda är att möjligheten till uppsökande verksamhet inom miljöersättningsprogrammet utnyttjas i högre grad i särskilt skyddsvärda miljöer som de där skärrande gräshoppan finns. Några av lokalerna omfattas av miljöersättningar, både allmänna och särskilda värden. Miljöersättningarnas regler behöver dock utformas så att de inte diskriminerar fodersvaga och sandiga marker. De behöver också vara ekonomiskt konkurrenskraftiga för att verkligen stimulera till hävd.

Programmets framtid

Antal populationer och individer av skärrande gräshoppa har fluktuerat starkt under de senaste 30 åren. Under 1990-talet expanderade arten, förmodligen på grund av att det blev vanligt att lägga de magra åkerjordarna i träda. I 2005 och 2010 års rödlistor klassades arten som NT (Nära hotad) eftersom den verkade finnas kvar i alla förekomstområdena. Under 2010-talet intensifierades åkerbruket på många av de gamla trädorna vilket gjorde att arealen livsmiljö minskade avsevärt. Igenväxning har minskat arealerna ytterligare. I 2015 års rödlista klassades arten därför som EN (Starkt hotad). De torra somrarna 2018 och 2019 har gjort att arten nu är inne i en ny expansionsfas. Om det kommer några ”normalår” på raken kan arten komma att snabbt minska igen.

Skärrande gräshoppa är en art som bland annat är beroende av bar sand (störning) och ett varmt mikroklimat. Förekomsten av skärrande gräshoppa på norra Öland är den enda i hela Nordeuropa. Trots att arten gynnats av de senaste torra somrarna krävs åtgärder under normala år för att arten ska finnas kvar i vår svenska fauna även i framtiden.

Sårbarhetsanalysen från 2016 har visserligen tillfört mycket ny kunskap om populationernas status. Dock planeras det inte någon annan typ av åtgärder än de som redan finns med i Åtgärdsprogrammet. Därför anser vi inte att åtgärdstabellen behöver uppdateras.

Med anledning av ovanstående föreslås att programmet förlängs från 2020 – 2030 i sin nuvarande form.

Publikationslista

Kindvall, O. 2018, Skärrande gräshoppa – Analys av artens utbredning 2016 med förslag på åtgärder. Calluna AB. Länsstyrelsen meddelandeserie 2018:2

Kindvall, O. 1995. Faktablad över Skärrande gräshoppa
© ArtDatabanken, SLU 2006

Naturvårdsverket 2015. Åtgärdsprogram för skärrande gräshoppa 2015–2019.
Rapport 6694.